

ÜLGEN, Ali Saim

Ali Saim
Ülgen

tap fazla bilimsel değer taşımasa da içinde önemli küçük notlara rastlanması açısından dikkate değerdir. Tarihî eserlerin korunması ve onarımıyla ilgili prensipleri ortaya koyan çalışmasının ilk cildi *Anıtların Korunması ve Onarılması* adını taşır. 1943'te Ankara'da basılan kitapta anıtın ne olduğu, hangi amaçla korunması gerektiği, Türkiye ve Avrupa'daki koruma hukukları, günümüz şartlarıyla koruma ve onarım esasları işlenmiş, eserin son bölümünde resimli örnekler üzerinde yapılması gerekenler ve daha önce yapılan yanlış uygulamalar fotoğraflarla örneklemelerde bulunulmuş, bunların tahlil ve tenkidi yapılmıştır. Ancak kitabın diğer üç cildi müsvedde halinde kalmıştır.

Atatürk'ün isteği üzerine planlanan ve iki cilt olarak basılması tasarlanan Mimar Sinan monografisinde kullanılacak plan ve rölemleri toplamayı başarmış, bu proje o gün için gerçekleşmemişse de son derece değerli olan bu doküman daha sonra Türk Tarih Kurumu tarafından iki albüm halinde basılmıştır (Ali Saim Ülgen, *Mimar Sinan Yapıları*, haz. Filiz Yenişehirlioğlu – Emre Madran, Ankara 1989). Bu çalışmada yer alan bazı yapıların günümüzde ortadan kalkmış olması sebebiyle rölemlerin ve restitüsyonların büyük önemi vardır. Beşiktaş Sinan Paşa Hamamı, Fındıklı Molla Çelebi Hamamı, Sapanca Rüstem Paşa Kervansarayı ve İmaret, Lüleburgaz Sokullu Mehmed Paşa Kervansarayı, İzmit Pertev Mehmed Paşa İmaret, Hanı ve Kervansarayı, İstanbul Ebülfazl Mehmed Efendi Camii, Kapı Ağası Câfer Ağa Medresesi, Fındıklı Kaptan Arap Ahmed Türbesi, Haseki Hürrem Sultan Hamamı (Yahudiler Hamamı) bu yapılardan bazılarıdır.

Ali Saim Ülgen'in Halim Baki Kunter ile birlikte hazırladıkları bir makalede ("Fatih Camii", *VD*, I [1938], s. 91-101) K. Wulzinger'in iddiasının aksine, Fatih Camii'nin On İki Havâri Kilisesi'nin temelleri üzerine inşa edilmediği ispatlanmaktadır. Bu ma-

kale Fatih'teki bir sarnıcın rölevesi ve kısa bir notun eklenmesiyle kitap haline getirilmiştir (*Fatih Camii ve Bizans Sarnıcı*, İstanbul 1939). Bir başka eseri aynı yılın içinde Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanmıştır (*Fatih Devrinde İstanbul, 1453-1481: Haritası, İzahatı-İndeksler*, Ankara 1939; *Constantinople during the Era of Mohammed the Conqueror, 1453-1481: Maps, Explanations-Indices*). Kitap, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1938'de neşredilen *Fatih Mehmed II Vakfiyeleri* adlı eserin tamamlanması amacıyla düşünülmüştür. Bunların dışında Ülgen'in çeşitli dergilerde yayımlanmış çok sayıda bilimsel makalesi bulunmaktadır (*Eyice, TK*, I/6 [1983], s. 26-28; Ülgen, s. XIII- XIV).

BİBLİYOGRAFYA :

Rıfık Melül Meriç, "Kaybettiklerimiz: Ali Saim Ülgen", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 787-788; Erdem Yücel, "Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Beylerin Üslubunu Sürdüren Restoratör Mimarlar", *Birinci Milli Türkoloji Kongresi: 6-9 Şubat 1978, Tebliğler*, İstanbul 1980, s. 478-480; a.m.f., "Cumhuriyet'ten Günümüze Restoratör Mimarlar", *60. Yaşına Sinan Genim'e Armağan, Makaleler*, İstanbul 2005, s. 736-737; a.m.f., "XX. Yüzyılda Klasik Türk Mimarisi Üzerine Eğilmiş Türk Mimarlar: Ali Saim Ülgen (1914-1963)", *Bizim Anadolu Gazetesi*, İstanbul 05.07.1971; a.m.f., "Vakıflarda Onarım Çalışmaları Yürüten Mimarlar", *VD*, sy. 27 (1998), s. 234; a.m.f., "Restoratör Mimarlardan Y. Mimar Ali Saim Ülgen", *Yapı*, sy. 270, İstanbul 2004, s. 55-58; Üstün Alsaç, *Türkiye'de Restorasyon*, İstanbul 1992, s. 98-99; Ebru Karakaya, *Türk Mimarlığı'nda Sanayi-i Nefise Mektebi / Güzel Sanatlar Akademisi'nin Yeri ve Restorasyon Alanına Katkıları (1883-1960)*, (yüksek lisans tezi, 2006), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 144-152; Hasan Rıza Ergezen, "Kaybettiğimiz Değerler: Y. Mimar Ali Saim Ülgen", *Arki-tek*, sy. 311, İstanbul 1963, s. 87-88; Semavi Eyice, "Ali Saim Ülgen (1913-1963)", *TK*, I/6 (1983), s. 24-28; a.m.f., "Ülgen, Ali Saim", *DBİst.A*, VII, 335-336; M. Kazmaoğlu, "Ülgen, Ali Saim", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, III, 1855.

EBRU KARAKAYA

ÜLGENER, Mehmet Fehmi

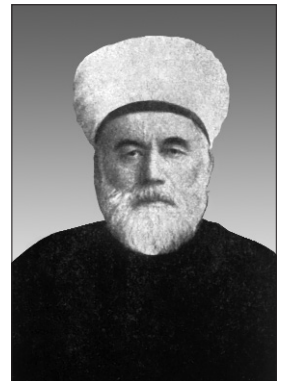
(1864-1943)

Cumhuriyet döneminin
ilk İstanbul müftüsü.

Safranbolu'da dünyaya geldi. Babası Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin halifelerinden İsmâil Necâti Efendi, annesi Cemile Hanım'dır. Babasının İslâmî ilimlerde derinleşmek istemesi üzerine aile İstanbul'a göç etti. Çocukluğunun ilk yılları dışında Mehmet Fehmi'nin de hayatı İstanbul'da geçti. Kur'an'ı ezberledikten sonra 1876-

da Beyazıt Camii dersîâmı olan babasının derslerini takip etti ve 30 Aralık 1892'de icâzet aldı. 1899'da Vefa İdâdisi'nde akaid, ertesi yıl bunun yanında Arapça muallimliğine tayin edildi. Ruûs imtihanını kazanarak 1902'de Beyazıt Camii'nde dersîâmlık görevine başladı. Bu arada Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzade Şevket Efendi'ye hocalık yaptı. Beyazıt Camii'ndeki görevi sürerken derecesi müslî-i Sahn, müslî-i Süleymâniyye, ibtidâ-i hâric ve 2 Mayıs 1910'da hareket-i hârice yükseltildi. 1906'da Mercan İdâdisi'nde Arapça, 1909'da İstanbul Erkek Lisesi ile (İstanbul Leylî İdâdisi) 1910'da Dârülfünûn-i Osmânî Ulûm-i Şer'iyye ve Edebiyat şubelerine fıkıh ve ardından Arap edebiyatı muallimliğine getirildi. Bir ay sonra Galatasaray Mektebi Sultânîsi'nde Arapça muallimliği de kendisine verildi. Burada ayrıca kelâm dersi okuttu. 1910'da Geyvân Bey Medresesi'nde kısm-ı âlî edebiyât-ı Arabiyye müderrisliğine, 1911'de Dârülfünun Ulûm-i Hukûkiyye Şubesi'nde Mecelle muallimliğine tayin edildi. Mekteb-i Mülkiye'de fıkıh, hikmet-i hukûk-ı İslâmiyye ve Mecelle hocalığında bulundu (1909-1914).

Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi kurulduğunda 5 Ekim 1914 tarihinde Meclis-i Mesâlih-i Talebe âzalığıyla birlikte buranın tâli kısm-ı sâni umum müdürlüğüne tayin edildi, bu kısmın talebelerine Arap edebiyatı dersleri verdi. Medreselerin ıslahı ile yeniden düzenlenen ders programı çerçevesinde Medresetü'l-vâizîn üçüncü sınıf talebesine Arap edebiyatı okuttu. Ardından Meşihat-ı İslâmiyye ders vekâleti âzalığına getirildi. 10 Cemâziyelâhir 1335 (3 Nisan 1917) tarihli kanunla tâli kısm-ı sâni İbtidâ-i Dâhil Medresesi'ne çevrilince buranın müdürlüğü uhdesinde kalmak üzere Süleymaniye Medresesi fıkıh usulü müderrisliğine tayin edildi. 1916'da başladığı huzur dersleri muhataplığı vazifesini 1919 yılına kadar sürdürdü. Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'ndeki görevi yanında

Mehmet
Fehmi
Ülgener

1918'de buranın umumi müfettişliğine getirildi. 1919'da Defter-i Hâkânî-i Şer'î memurluğuna nakledildi, arkasından tekrar umum müfettişlik görevine döndü. 1922'de üçüncü rütbeden Mecidi nişanıyla taltif edildi. Cumhuriyet'in ilânı ile Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'ndeki görevi sona erdi. 1924 yılında seçimle Cumhuriyet devrinin ilk İstanbul müftüsü oldu. 20 Nisan 1943'te İstanbul'da vefat etti ve Edirnekapı Şehitliği'ndeki aile sofasına defnedildi. Mezar taşındaki "Hüve'l-hallâku'l-bâki" ibaresini son asır Türk hattatlarından Abdülkadir Efendi (Saynaç) yazmıştır. Mehmet Fehmi Ülgener'in Emine Behice Hanım'la 1892 yılında yaptığı evlilikten iki çocuğu olmuştur. Tanınmış iktisat profesörü Sabri Fehmi Ülgener onun oğludur. İslâmî ilimlerde babası İsmâil Necâti Efendi'nin iyi bir takipçisi olan Mehmet Fehmi Ülgener onun gibi zâhirî ve bâtinî ilimlerde derinleşmiştir. Arapça ve Farsça'ya vâkıf, ayrıca hüsn-i hatta meraklı idi. Ünlü hattat Sâmî Efendi'den meşkettiği ta'lik yazıda maharet sahibiydi. Nakşibendî-Hâlidî şeyhi olan babası vasiyetiyle Nakşibendîliğe intisap eden birçok insanla tanışmış, tarikat âdâb ve erkânını öğrenmiştir. Oğlu Sabri Ülgener'in belirttiğine göre tasavvufa olan meylini gizlemiş bir tarikat ehlidir.

Eserleri. 1. *Hikmet-i Hukûk-ı İslâmiyye* (İstanbul 1329). Mekteb-i Mülkiyye'de okuttuğu İslâm hukuku felsefesi derslerinin kitap haline getirilmiş şekli olup sadeleştirilerek *İslâm Hukuk Felsefesi* adıyla da yayımlanmıştır (nşr. Niyazi Kahveci, Ankara 1994). 2. *Medeniyet İslâmiyet'le Olur* (İstanbul 1332). 3. *Dîn-i İslâm'ın Esasları İnsanların Refah ve Saadettiridir* (İstanbul 1340). 4. *Dinî, İdarî Mâlûmat Mecmuası ve İmtihan Rehberi* (İstanbul 1940, 1958, 1962). İstanbul müftülüğü sırasında camilerde görev yapacak kimseler için kaleme alınmış bir imtihan rehberidir.

BİBLİYOGRAFYA :

İlmiyye Salnâmesi, s. 126, 176; Yaşar Okur, *Atatürk'le Onbeş Yıl: Dini Hatıralar*, İstanbul 1962, s. 36-39; a.m.f., "Atatürk ve Türk Musikisine Ait Bilinmeyen Hatıralar", 20. *Asır*, sy. 177 (1956), s. 13; sy. 178 (1957), s. 13; Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 365-367; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968-69, I, 332; II, 1038, 1039; IV, 1258, 1331, 1363, 1475, 1526, 1595; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1980, III, 224-225; İrfan Gündüz, *Gümüşhânevi Ahmed Ziyâüddin: Hayat-Eserleri-Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikati*, İstanbul 1984, s. 147-148; Ahmet Güner Sayar, *A. Süheyl Ünver: Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, İstanbul 2004, s. 154; a.m.f., *Ülgener Yazıları*, İstanbul 2006, s. 247-249; a.m.f., *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener*, İstanbul 2007, s. 37-43; a.m.f., "İsmâil Necâti Efendi", *DİA*, XXIII, 115; Kazım Karabekir, *Günlükler: 1906-1948* (haz. Budak Kayabek - Yücel Demirel), İstanbul 2009, II, 1308, 1309; Fahri Güven, "İlk İstanbul Müftüsü Mehmed Fehmi Efendi'den Fikraller", *Millî Gazete*, İstanbul 23 Mayıs 2010; Kâmil Yaşaroğlu, "Ülgener, Mehmed Fehmi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 645-646.

AHMET GÜNER SAYAR

ÜLGENER, Sabri Fehmi

(1911-1983)

Türk iktisatçısı, sosyolog.

8 Mayıs 1911'de İstanbul Çağaloğlu'nda Gümüşhânevi Dergâhı'nda dünyaya geldi. Baba tarafından dedesi olan Safranbolu İsmâil Necâti Efendi Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevi'nin halifelerindendir. Babası Cumhuriyet döneminin ilk İstanbul müftüsü Mehmet Fehmi Ülgener'dir. Anne tarafından soy ağacının İstanbul'da kök saldığı görülmektedir. Annesi Emine Behice Hanım'ın babası Hasan Sabri Paşa'dır. Ülgener'in ailesi tam bir Osmanlı terkididir. Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Nazım Hikmet Ran, Mehmet Ali Aybar ve Oktay Rifat Horozcu onun kuzenleridir. Ailesi, dedesi İsmâil Necâti Efendi'nin vefat yılı olan 1919'a kadar dergâhtaki şeyh meşrutasında ikamet etti. İlkokulu Divanyolu'nda başladı, ardından İstanbul Sultânîsi'nin (İstanbul Erkek Lisesi) ibtidâî kısmına geçti. Ortaöğretimi bu okulda tamamladı. Tahsili sürerken evde babasından şer'î ilimleri öğrendi, tasavvufa yakınlık duydu. Arapça ve Farsça yanında yine babasından ta'lik yazısını meşketti. Babasının ilmiye mensubu arkadaşlarıyla yaptığı sohbetlere katıldı. Kendi gayretiyle Almanca öğrendi. 1932'de İstanbul Dârülfünunu Hukuk Fakültesi'ne girdi. 1935'te mezun olunca Hukuk Fakültesi İktisadiyat ve İçtimaiyat Kürsüsünde asistanlığa başladı. Aralık 1936'da kurulan İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne geçti. Burada Alman hocalarının derslerini, kitap ve makalelerini tercüme etti. Bunlardan Alexander Rüstow'un, Ülgener'in Alman tarihçi okuluna yönelmesinde ve Werner Sombart ile Max Weber'i tanınmasındaki etkisi büyüktür. Weber sosyolojisini benimsemesi, Ülgener gibi Osmanlı-Türk kültür değerleriyle yoğrulmuş bir genç için ufuk açıcı oldu; onun bilhassa iktisat zihniyeti sahasında özgün eserler vermesine zemin hazırladı. Farklı kültürel ortamlarda aynı ekonomik uygulamanın benzer sonuçlar vermemesinin ar-

dında yatan gerçeğin ancak zihniyet araştırmalarıyla ortaya konulabileceği hususu onun çalışmalarının çıkış noktasını teşkil etti. Bu noktadan hareketle dinin ekonomi üzerindeki belirleyiciliğini gözardı etmeden Osmanlı iktisadî zihniyet dünyasına açıldı ve 1937'de *Yakın Şark Türk İslâm Dünyasının İktisat Ahlâkı ve Zihniyeti* başlıklı teziyle doktorasını verdi. 1940'ların başında yayımlanan makaleleriyle kendini gösterdi. İktisat Fakültesi'nde İbrahim Fazıl Pelin, Şükrü Baban, Ömer Lutfi Barkan, Ömer Celal Sarc, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Refii Şükrü Suvla ve Orhan Tuna'dan oluşan kadro içinde yer aldı. Özellikle "İktisadî Hayatta Zihniyetin Rolü ve Tezahürleri" başlıklı makalesi hem *İktisadî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri* adlı baş eserinin, hem de Türk ekonomik düşünce dünyasını anlamaya dayalı zihniyet boyutunu getirecek diğer çalışmalarının habercisi oldu. Sabri Ülgener, bu çalışmalarında iktisat ahlâkı ile (norm) iktisat zihniyeti (reel) arasındaki uyum veya uyumsuzluğu Weber'den aldığı bakış açısıyla sorguladı. Özellikle belli bir yerde ve sınırları az çok bilinen bir zaman aralığında teorik Batı kaynaklarını kullanarak prekapitalist Osmanlı ekonomisinin Ortaçağ sürecini tahlil etti. Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinden İbrâhim Hakkı Erzurûmî'nin *Ma'rifetnâme*'sine, fütüvvetnâmelerden divan şairlerinin dizelerine kadar iktisadî zihniyet dünyasına tanıklık edebilecek kaynaklara nüfuz edip 1951'de *İktisadî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri* adlı önemli eserini neşretti. Aynı yıllarda "İslâm Hukuk ve Ahlâk Kaynaklarında İktisat Siyaseti Meseleleri", "Ahmed Cevdet Paşa'nın Devlet ve İktisad Dair Düşünceleri", "Descartes Rasyonalizmine Bir Bakış" ve "İktisat Felsefesi Tarihinde Werner Sombart'ın Yeri ve Şahsiyeti" başlıklı makalelerini yazdı.

1947-1948 yıllarında Harvard Üniversitesi'nde bulunan Ülgener burada Joseph Alois Schumpeter ve Alvin H. Hansen gibi iktisatçıların seminerlerine katıldı. Schumpeter'den ekonomik analiz tarihi, Hansen'den Keynes iktisadının esaslarını inceleme imkânına kavuştu. 1951'de profesör oldu. *Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadi Muvazenesizlik Meseleleri* adlı profesörlük takdim tezi aynı yıl basıldı. 1954-1956 yılları arasında İktisat Fakültesi dekanlığı yaptı. Dış ülkelerde kongrelere katıldı. 1958'de Yeni Delhi'de sunduğu "İslâm'ın İktisadî Gelişimde Para ve Kredi Meseleleri Karşısında Durumu" başlık-